

עיר שדה 03.2- יד ענוגה: משה גרשוני

העבודה של משה גרשוני-*יד ענוגה*, הוצגה לראשונה בתערוכת "אמן-חברה-אמן" במוזיאון תל אביב, בשנת 1978. התערוכה, שאותה אצרה שרה ברייטברג-סמל, הציגה מבחר עבודות, אשר הגיבו באופן ישיר ועקיף לתוצאות המלחמות האחרונות (ששת הימים, יום הכיפורים) והשפעתן על החברה הישראלית. שרה ברייטברג כתבה על התערוכה: "*בשנות השבעים חלק גדול מן העשייה האמנותית מביע עמדות על מצבים חברתיים שהם תוצאה של הזמן והמקום [...] מלחמת יום כיפור, מוות, גבורה, כאב וחידלון, הם נושאים אופייניים לתקופה שאיננה נרתעת מעיסוק בשאלות הגדולות והכאובות ביותר*" (שרה ברייטברג, קטלוג *אמן-חברה-אמן*, מוזיאון תל-אביב).

עבודת המולטי מדיה של גרשוני כללה מיצב שעמד בחלל המוזיאון ורמקול שהונח על גג המוזיאון. במוזיאון הוצב שולחן ועליו רשמקול; לצד השולחן, הוגדלה כתבה עיתונאית ובה סיפר הצעיר זיאד יוסף מחברון לד"ר לרוי פריזן, אודות ההתעללות וההשפלה שעבר מידי חיילי צה"ל ומתנחלים. במקביל למיצב זה, אחת לשעה, השמיע הרמקול שהוצב על גג המוזיאון את קולו של גרשוני מבצע את השיר "יד ענוגה". השיר, אשר נכתב במקור על ידי זלמן שניאור, התנגן ברחבי העולם בביצועו של יוסף שפינדל, הזמר הבולט של שירי ארץ ישראל מלפני קום המדינה, ששר את השיר בתמימות רומנטית וחלוצית; שירתו ניחנה בפאתוס ציוני והדהדה את חלומם של עולי אירופה להשתלב במזרח. את רוח שירתו המשיך לאחר מכן אילקה רווה בשנות ה-50 במועדון החמאם ביפו. שירתו של גרשוני, המבצע את השיר הציוני והפיוטי בקול מואזין, הופכת אותו עצמו, באופן סמלי, מיהודי לערבי. גרשוני משתמש בהצלבה אירונית בין השיר, המאזכר את האידיאלים הציוניים של שנות נעוריו, לבין נעימת המואזין, על רקע מעשה של כיבוש ואלימות, המתואר בכתבה העיתונאית

"אם אני אגיד שהשיר הוא מלפני 50 שנה ומקורו בתקופות של התיישבות מסוימת בארץ וציונות מסוימת, האם זה אומר משהו לשיר יש משמעות רגשית בשבילי. המנגינה היא בעלת מוטיבים מזרחיים. אני שר אותה כמו שאני זוכר שאילקה רווה היה שר אתהשיר במועדני הלילה ביפו והוא שר כמו שהיו שרים פעם, בזמן ההתלהבות המזרחית, כשעדיין ניסו להיות מושפעים מהמזרח. בפס קול שמופיע כאן אני כאילו יושב ולומד לעצמי איך אני צריך לשיר יד ענוגה נכון" (דבריו של גרשוני מתוך כתבתה של אירית סגולי, האדום שלי הוא דמך היקר, סטודיו, גיליון מס' 76).

יד ענוגה עשויה להתפרש כביטוי של אבדן התמימות אבדן התום, לא רק של בעל היד הענוגה מתוך השיר, אלא של מי ששר אותה, של מי שדימה פעם כי ידה של הציונות הינה 'ענוגה'. בעודה מושמעת לקראת סוף שנות ה-70 על הגג, היא פונה החוצה, אל מעבר לחלל המוזיאון ומבקריו; כך, היא פורצת את קירותיו, ומגיעה באופן בלתי אמצעי לכל אחד מעוברי האורח בכיכר העירונית. המיצב הזה מידמה, אם כך, לאותן פעולות, לאותו הדחף לאינטראקציה ישירה ובלתי מתווכת עם הקהל, עם העולם, עם החברה הישראלית: הדחף לפעולה כלפי חוץ, שבכוחה להשפיע ולשנות את המציאות.

ההצבה המחודשת של העבודה הזו בגלריית המדרשה בשנת 2003, באוצרותה של אירית סגולי, עשויה להצטייר לכאורה כאקט של שחזור. אולם, בעוד גרשוני מחבר בה בין געגועיו וזיכרונות נעוריו ("טל הילדות מלא הוד", נכתב בשיר) לבין האלימות והעוול של הכיבוש הישראלי, קולו נישמע אחרת. רותי דירקטור כותבת: "*לא שמעתי את גרשוני שר ב-1978, אבל ב-2003 השירה שלו*

עיר שדה: הארכיון ופרקים בהיסטוריה של אקטיביזם תרבותי בתל-אביב יפו
במסגרת "אוהבים אמנות. עושים אמנות" 2012

היא נהמה. קולו סדוק, שבור, לא מובן, מייבב, אוגז, המנגינה רוב הזמן אובדת, פתאום הוא ממלמל, פתאום קולו נימלא עוצמה של כעס, או של ייאוש... פתאום הקול נעלם, השירה הופכת לתפילה.. ופתאום באחת הכל ניגמר, ההקלטה מסתיימת באמצע." (מתוך: צל הגיח, העיר, 23.01.2003).

דירקטור מוסיפה בכתבה זו, ששירתו של גרשוני אינטגרלית לאמנות שלו, היא מתפקדת כשלוחת גופו ונוכחותה הפיזית הינה חומר הגלם שאיתו הוא יוצר. היא מוסיפה ומדגישה את השוני שבין שירתו הראשונה של גרשוני, בשנת 1978, בעוד קולו מתנגן ברחבת המוזיאון, לבין שירתו העצובה והמיואשת בשנת 2003. לטענתה, ישנו כאן גם דיבור פנימי על אזלת היד של האמנות, רפיון השרירים לנוכח האלימות ההולכת והמתגברת, ניסיון ליצור מתוך הייאוש, 'לאחר הייאוש'. העבודה, טען מי שהיה אוצר הקבע של הגלריה- דורון רבינא, תהיה מוצגת בגלריית המדרשה עד שייגמר הכיבוש.

באותה השנה שבה שר גרשוני מחדש את "יד ענוגה" בגלריית המדרשה, השרה לימור לבנת העניקה ולאחר מכן שללה מן האמן את פרס ישראל (לשנת תשס"ג). גרשוני, אשר סירב להשתתף בטקס הענקת הפרס, טען כי על אף שהוא שמח וגאה לקבלו, אינו יכול להשתתף בטקס הנערך ע"י ממשלה שאינו מאמין בה. בעקבות סירובו של גרשוני לקבל את הפרס בטקס ממלכתי, לבנת החליטה שלא להעניק לו את הפרס. פרשייה זו, קיבלה סיקור תקשורתי רב, ובאופן אירוני שמו של גרשוני התנוסס בפי אנשים רבים שלא ידעו קודם לכן על פועלו האמנותי: פעולת סירוב זו – פעולה ממשית הנוצרת במרחב סימבולי שהיא מסרבת לתנאיו – מנכיחה את אותה אידיאולוגיה מוסרית אשר אינה מפרידה בין האמנות לבין החברה בה היא נוצרת, בין המעשה האמנותי לבין המעשה האקטיביסטי.

תגיות:

משה גרשוני, יד ענוגה, שרה ברייטברג- סמל, אמן- חברה- אמן

ביבליוגרפיה:

רותי דירקטור, צל הגיח, העיר, 23.01.2003

היבטים באמנות ישראלית של שנות השבעים- העיניים של המדינה, הוצאת מוזיאון תל אביב לאמנות, אוצרת: אלן גינתון, 1998

סמדר שילוני ותמר טרבלסי-חדד, לבנת שללה את פרס ישראל מהצייר משה גרשוני, ידיעות אחרונות, 15.04.03

שרה ברייטברג, קטלוג אמן-חברה-אמן, מוזיאון תל-אביב, 1978